

II. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

*Черняк А. М.,
доктор юридичних наук, помічник Голови
Національного агентства із забезпечення якості
вищої освіти
ORCID: 0000-0002-4958-783X*

УДК 343.14:351.745.7:343.974

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.1/112-125>

МІЖНАРОДНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ОБМІН: ТЕНДЕНЦІЇ ДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХОДИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ПРОЯВАМ

Анотація. Сьогодні міжнародний студентський обмін використовується вітчизняними, іноземними й транснаціональними злочинними формуваннями для прикриття своєї кримінальної діяльності. Для превенції та припинення зазначених негативних проявів виникає нагальна потреба в підвищенні ефективності протидії протиправним діям у МСО нашої держави. При цьому мають застосовуватися як загальносоціальні, так і спеціальні засоби протидії злочинності. Вирішальною у використанні спеціальних засобів протидії злочинності є роль оперативних підрозділів правоохоронних органів. Адже злочини у сфері МСО найчастіше мають латентний характер. Для їх ефективного виявлення та належного розслідування необхідне комплексне застосування негласних сил, засобів і методів, якими сьогодні володіють лише оперативні підрозділи правоохоронних органів. Наведеним зумовлена необхідність у науковому дослідженні питань протидії оперативними підрозділами злочинам у сфері МСО.

Мета статті – викрити криміногенні ризики та схеми злочинної діяльності, що існують у сфері міжнародного студентського обміну, та визначити заходи оперативних підрозділів з протидії злочинам, що вчиняються у цій сфері.

Основні результати дослідження полягають у тому, що ситуація, яка складається у сфері міжнародного студентського обміну, характеризується криміналізацією, стрімким розповсюдженням та активною трансформацією різних схем злочинної діяльності, що, серед іншого, становить загрозу національній безпеці України. Вказане, насамперед, пов'язано зі збільшенням корупційних проявів з боку представників правоохоронних, контролюючих органів, адміністрацій ЗВО та використання з метою отримання незаконних доходів контакторів з негативною діловою репутацією.

Усе це вимагає відповідного реагування з боку державних органів, що, насамперед, має виявитися в успішній протидії злочинності у сфері міжнародного студентського обміну.

За безпосередньої участі адміністрацій освітніх установ, Міністерства освіти і науки, Національної поліції, Державної міграційної служби, Служби безпеки України, інших уповноважених органів насамперед необхідно нівелювати умови, які сприяють поширенню протиправних проявів корупційного характеру, деструктивним чином впливають на розвиток системи міжнародної освіти та дискредитують нашу державу в світі.

Важливу роль у протидії злочинності у сфері міжнародного студентського обміну мають відіграти оперативні підрозділи, тобто підрозділи правоохоронних органів, компетенцію яких відповідно до закону становить проведення оперативно-розшукової діяльності та виконання доручень слідчого, прокурора на проведення процесуальних дій у досудовому розслідуванні.

Діяльність оперативних підрозділів з протидії злочинам у сфері МСО є сукупністю заходів, що проводяться їх силами та засобами з метою запобігання цим злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування. Протидія злочинам у сфері міжнародного студентського обміну є одним із напрямів діяльності оперативних підрозділів, що фактично сформований, але юридично не закріплений.

Ключові слова: оперативні підрозділи, протидія злочинності, міжнародний студентський обмін, запобігання злочинам, виявлення злочинів, розслідування злочинів.

Постановка проблеми. Одним з важливих чинників розвитку нашої держави є обмін студентами з іншими країнами. Останнім часом він стає усе активнішим. Зазначений вид міжнародного співробітництва не лише сприяє становленню позитивного іміджу України у світі та зміцненню ділових і дружніх відносин з іншими державами, а й чинить вагомий позитивний вплив на розвиток вітчизняної освіти і науки, збагачує державний бюджет через валютні надходження з-за кордону. Проте разом з позитивними результатами міжнародного студентського обміну (МСО) наявні й негативні. Передусім ідеться про використання такого обміну вітчизняними, іноземними й транснаціональними злочинними формуваннями для прикриття своєї кримінальної діяльності.

Нині значно почастишали випадки використання обміну студентами як прикриття для нелегальної міграції, поєднаної з контрабандою предметів і речовин, заборонених для вільного обігу, з торгівлею людьми, тероризмом тощо. Це позначається і на загальних тенден-

ціях нелегальної міграції. Для превенції та припинення зазначених негативних проявів виникає нагальна потреба в підвищенні ефективності протидії протиправним діянням у МСО нашої держави. Вирішальною в цьому напрямі є роль оперативних підрозділів правоохоронних органів, адже злочини у сфері МСО найчастіше мають латентний характер. Для їх ефективного виявлення та належного розслідування необхідне комплексне застосування негласних сил, засобів і методів, якими сьогодні володіють лише оперативні підрозділи правоохоронних органів. Наведеним зумовлена необхідність у науковому дослідженні питань протидії оперативними підрозділами злочинам у сфері МСО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми діяльності оперативних підрозділів (проведення ними оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, їх роль у забезпеченні обвинувачення, зокрема у доказуванні; організація їх діяльності, забезпечення безпеки та конспірації цієї діяльності тощо) досліджували С. В. Албул¹, В. І. Василичук², М. Л. Грібов³, В. А. Ко-

¹ С. В. Албул Новий 'Кримінальний процесуальний кодекс України: руйнування наступальності в оперативно-розшуковій діяльності.' Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: V Міжнародна науково-практична конференція (Одеса: ОДУВС, 2013) 334–336

² В. І. Василичук 'Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій' Актуальні проблеми досудового розслідування: IV Всеукр наук. практ. конф. (НАВС 2017)

³ М. Л. Грібов 'Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування' (2016) 3 Вісник кримінального судочинства 26–31.

лесник¹, Є. Д. Лук'янчиков², М. А. Погорецький³, О. О. Подобний⁴, Д. Б. Сергеева⁵, О. С. Старенький⁶, М. В. Стащак⁷, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський⁸ та багато інших науковців.

Дослідження щодо діяльності оперативних підрозділів часто проводяться в площині їх участі у боротьбі з окремими видами злочинів (корупційна, корисливо-насильницька, організована злочинність, кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків, зброї тощо). Проте сьогодні бракує уваги протидії оперативними підрозділами злочинам у сфері міжнародного студентського обміну.

Мета статті – викрити криміногенні ризики та схеми злочинної діяльності, що існують у сфері міжнародного студентського обміну, та визначити заходи оперативних підрозділів з протидії злочинам, що вчиняються у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Отримання іноземцями освіти в закладах вищої освіти ЗВО нашої держави завжди посідало важливе місце не тільки в національній освітній галузі, а й як один із пріоритетних іміджевих чинників України в світі. З отриманням нашою державою незалежності вказаний сегмент освітніх послуг динамічно розвивається, постійно збільшуючи кількісні показники. Розвиток міжнародного студентського обміну має важливе еконо-

мічне значення для країни й передусім для освітніх установ, які, отримуючи відповідні фінансові надходження від власних іноземних студентів, суттєво покращують своє фінансове становище. Щороку кожен іноземний студент витрачає близько 400 тис гривень, загалом це понад 30 млрд гривень на рік.

Аналіз ситуації на каналі міжнародного студентського обміну свідчить про стійку тенденцію до зростання кількості іноземних громадян, які отримують освіту в українських закладах вищої освіти. За останні п'ять років їх число збільшилось на понад 25%. Так, протягом 2019 року у нашій державі: ЗВО було видано понад 41 тисяч запрошень на навчання іноземців; навчається більше 81 тисячі іноземних студентів зі 154 країн світу (2014 рік – 63172, 2015–63906, 2016–64066, 2017–66310, 2018–75605); освітню діяльність, пов'язану з іноземними громадянами, надають близько 450 ЗВО (з них 88% державних, 12% приватних). Загалом на сьогодні 87,5% іноземних студентів вступають на основні курси навчання, 9,6% – на підготовчі відділення, близько 3% на післядипломну освіту, аспірантуру та докторантуру українських ЗВО. Станом на кінець минулого року отримують освіту за кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» 667 іноземців, «бакалавр» – 25144, «спеціаліст» – 7924, «магістр» – 36482,

¹ В. Колесник 'Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло' (2014) 32–33. 22 серп. Закон і бізнес. <<http://zib.com.ua/ua/print>>

² Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков, 'Становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій' (2015) 60 Криміналістика і судовна експертиза 147–160

³ М. А. Погорецький, 'Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні' (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277

⁴ О. О. Подобний 'Значення оперативного пошуку в оперативно-розшуковій діяльності та в досудовому розслідуванні' (2015) 3 *Південноукраїнський правничий часопис*. С. 172–174

⁵ Д. Б. Сергеева 'Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні: щодо удосконалення норм чинного КПК України' (2016) 1 *Південноукраїнський правничий часопис* 105–107; М. А. Погорецький, 'Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні' (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277

⁶ О. Старенький, М. Цуцкірідзе 'Використання негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування в кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні' (2015) *Право України* 152–161;

⁷ С. Старенький 'Проблемні аспекти законодавчої регламентації провадження негласних слідчих (розшукових) дій' (2013) 4 *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 449–455;

⁸ М. В. Стащак, Л. А. Мазур, 'Проблемні аспекти застосування негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами ОВС України' (2012) 6 (84) *Митна справа* 85–89.

⁹ С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова 'Грунтовне дослідження теорії та практики функції обвинувачення у кримінальному провадженні України' (2016) 4 *Вісник кримінального судочинства*. С. 199–202

«доктор філософії» – 588. На підготовчому відділенні навчається понад 8 тис. іноземних студентів, 2 тис. – здобувають післядипломну освіту в рамках академічної мобільності.

Чисельна динаміка кількості іноземних студентів у приватних ЗВО суттєво краща за державні. Так у порівнянні між 2017–2018 та 2018–2019 навчальними роками у державних ЗВО вона становить 12%, у приватних – 22%. Слід акцентувати увагу на суттєвому зростанні кількості іноземних студентів у приватних закладах вищої освіти ще й тому, що це відбувалось з урахуванням того, що окремі країни СНД повністю або частково припинили визнавати українські дипломи про отримання юридичної, медичної та іншої освіти, що призвело до суттєвого зменшення кількості іноземних студентів у багатьох приватних закладах освіти (МАУП, Європейський університет та ін.)

Провідними містами, де навчається найбільше число іноземних студентів, протягом останнього десятиліття залишаються Харків, Київ, Дніпро, Одеса, Полтава та Львів. Найбільш популярними спеціальностями для іноземців є «медицина», «лікувальна справа», «стоматологія», «менеджмент» та «фармація, промислова фармація». Вказана тенденція сформувалась протягом останніх п'яти років і має сталий характер.

У топ 10 країн за походженням іноземних студентів, які навчаються в Україні, входять: Індія – 17319 студентів, Марокко – 6430, Азербайджан – 5420, Туркменістан – 5207, Нігерія – 3863, Єгипет – 3142, Китай – 2852, Туреччина – 2575, Ізраїль – 2177 та Узбекистан – 2041.

Найпопулярнішими ЗВО серед іноземних студентів є Харківський національний медичний університет, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Одеський національний медичний університет, Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова,

Запорізький державний медичний університет, Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Дніпропетровська медична академія МОЗ України, Буковинський державний медичний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Майже всі топ 10 українських ЗВО, де навчаються іноземні студенти, становлять медичні освітні установи, з урахуванням навчання за медичними спеціальностями ХНУ ім. В. Каразіна та КНУ ім. Т.Шевченка. За оцінками фахівців, вказана зацікавленість іноземних громадян буде посилюватись й стане пріоритетною. Зазначене серед іншого обумовлене затребуваністю відповідних професій, відносно невисокою вартістю навчання та проблемами з отриманням медичної освіти іноземцями на батьківщині.

Водночас, оцінюючи зростання кількості іноземних студентів у навчальних закладах України, головним чином медичних, як позитивний фактор, слід відмітити, що на сьогоднішній день існує також і низка суттєвих проблем, які наявні в системі надання освітніх послуг іноземним громадянам, передусім пов'язаних із якістю надання освітніми установами відповідних послуг іноземцям. Вказане негативно впливає на імідж нашої країни, створює загрози національній безпеці України, сприяє погіршенню криміногенної обстановки в країні й зменшує надходження в економіку України. Слід визнати, що поширенню проблемних аспектів на каналі міжнародного студентського обміну сприяє неналежне виконання своїх посадових обов'язків представниками ЗВО, контролюючих, інших уповноважених органів та підприємств, які надають посередницькі послуги із набору на навчання іноземних громадян.

Так, однією з ключових проблем організації набору на навчання іноземних громадян є неконтрольована реалізація запрошень для потенційних кандидатів на навчання. Наявні т.зв. «стрибки» під

час видачі ЗВО запрошень на навчання для вихідців з країн Африки й Азії. Так, протягом різних суміжних по роках вступних кампаній кількість виданих запрошень для навчання іноземців може бути більшою на 50–70% по конкретній країні чи освітній установі за відсутності такої динаміки в попередні й подальші роки. Це головним чином свідчить про хаотичний підбір представниками фірм-контактерів кандидатів на навчання в країнах походження та безконтрольну видачу адміністраціями освітніх установ запрошень на навчання, наявність угод ЗВО з недобросовісними підприємствами-посередниками.

Загалом 25% загальна динаміка збільшення запрошень на навчання в 2017–2018 навчальному році в порівнянні з попереднім свідчить про неконтрольованість ситуації й відсутність бажання в значній частині адміністрацій ЗВО досягти якісних показників як в організації набору, так і в наданні освітніх послуг іноземним громадянам, переймаючись головним чином фінансовими результатами своїх освітніх установ. Як наслідок, запрошень для навчання іноземним громадянам було видано у цей період 50248, а студентів у 2018 році збільшилось на 9295 з урахуванням студентів з країн СНД, які в переважній більшості не оформлюють відповідні запрошення. Відповідно відсоток реалізації запрошень становить близько 15–17%. За результатами відповідної діяльності окремі регіональні ЗВО взагалі посіли перші місця за кількістю виданих запрошень на навчання, перевершивши показники будь-якого столичного закладу вищої освіти. Вказана динаміка простежується вперше за роки незалежності нашої держави.

Наприклад, у 2016–2017 та 2017–2018 навчальних роках було на 70% більше видано запрошень для громадян Марокко (4026 та 6743 відповідно), 50% Індії (3571 та 5212 відповідно), 40% Гани (990 та 1403). У той же час для громадян Єгипту, який є одним з основних

постачальників іноземних студентів для ЗВО України, лише на 9% збільшилась кількість виданих запрошень на навчання (див. табл.). Особливе занепокоєння викликає збільшення у понад два рази видача у вказаний період запрошень для громадян Пакистану (1523). Підтверджуючи деструктивність відповідної діяльності зазначених суб'єктів міжнародного студентського обміну, слід відмітити, що станом на 2017 рік в Україні отримували освіту 303 пакистанця (по 50–60 осіб на кожному курсі навчання), на кінець 2017–2018 навчального року їх число зросло до 338. Таким чином, з урахуванням того, що частина вихідців з цієї країни могла бути відрахована після закінчення навчання, студентів-пакистанців в українських ЗВО збільшилось близько на 100 осіб. Відповідно з 1523 запрошень, виданих у вказаному навчальному році, понад 1400 не були реалізовані (відсоток реалізації менше 7%).

Як свідчить відповідна статистика, раптове збільшення кількості запрошень майже не трансформується в суттєве збільшення числа іноземних студентів. Головним мотивом вказаних дій є фінансовий фактор, отримання додаткових коштів за рахунок фактичного продажу запрошень потенційному кандидату на навчання.

Розуміючи невідповідність задекларованої іноземцем мети перебування (отримання освіти) реальній, а подекуди володіючи інформацією про протиправний характер його намірів, з метою уникнення відповідальності представники суб'єктів підприємницької діяльності-контактерів відмовляються декларувати свою причетність до запрошення вказаної категорії осіб, а окремі представники адміністрацій освітніх установ за відповідну винагороду декларують, звітуючи перед МОН України, що іноземець особисто отримав запрошення чи міжнародною поштовою кореспонденцією. Про вказане серед іншого свідчить й статистика ДП УДЦМО – понад 52% пакистанців «отримали запрошення

на навчання особисто». Водночас, слід зважати на те, що частина пакистанців, яким вдалося потрапити в нашу державу за освітніми візами, тимчасово легалізувалась, перейшла на нелегальне положення в Україні чи реалізувала свій намір щодо незаконного потрапляння в країни Європейського Союзу.

Подібні приклади діяльності мають місце й стосовно іноземців з інших країн. Зокрема, за результатом організації набору на навчання іноземних студентів у 2017–2018 навчальному році понад 30% іноземців «особисто отримати запрошення на навчання» (понад 13 тисяч запрошень). Вказані відсоткові показники не відображають реального стану речей ще й через фактично монопольне становище в багатьох ЗВО окремих суб'єктів господарської діяльності, які завдяки наявним зв'язкам з керівництвом освітніх установ не допускають до організації набору інших осіб. Таким чином, декларування особистого отримання запрошень іноземцем часто приховує фактичний їх продаж передусім вихідцям з країн ризикової міграції чи підвищеної терористичної загрози.

Іншою актуальною проблемою організації процесу навчання іноземних громадян в Україні є заочна освіта, яка наявна винятково через суб'єктивні протиправні наміри щодо особистого збагачення. Значна частина навчальних закладів не надає освітні послуги відповідної якості, намагаючись головним чином отримати фінансові дивіденди за рахунок навчання іноземців.

Це стосується як якості освітніх програм, наявного науково-викладацького складу, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, так і побутових умов навчання і проживання іноземних студентів. Попередньо отримана інформація свідчить, що деякі заклади вищої освіти взагалі не надають освітні послуги іноземним студентам-заочникам. У кращому випадку освітні установи лише імітують відповідну освітню діяльність. Особливо це стосується ча-

стини приватних освітніх установ. Іноземці, які рахуються студентами вказаної категорії ЗВО, використовують освітній статус для власної легалізації в Україні, працевлаштування, організації заходів з метою отримання постійних документів для перебування в нашій державі (фіктивний шлюб тощо).

У деяких приватних ЗВО, у тому числі тих, які є лідерами в нашій державі за кількістю виданих запрошень на навчання іноземцям, співвідношення іноземних студентів на стаціонарній і заочній формі навчання дорівнює 10–20% (зокрема, в 2017–2018 навчальному році: в Міжрегіональній академії управління персоналом навчалось 1892 іноземців, з них заочників – 1511; в «Європейському університеті» з 1728–1601 відповідно).

За результатами попереднього аналізу якості освітньої діяльності у подібних випадках у експертного середовища викликають обґрунтовані сумніви щодо засвоєння студентами з Азербайджану, Туркменістану, інших країн навчальних дисциплін й отримання у подальшому дипломів про вищу юридичну, економічну чи інші освіти. Підтверджуються побоювання за якість підготовлених фахівців наявністю випадків, коли випускники українських ЗВО, які отримували вищу освіту українською чи російською мовами, навіть ними не володіють, про рівень засвоєння профільних навчальних дисциплін не йдеться взагалі.

З метою залучення якомога більшого числа іноземних студентів окремі освітні установи вдаються до відвертого «освітнього демпінгу», встановлюючи вартість навчання на заочній (а подекуди й стаціонарній) формі в розмірі 12 тисяч грн. при середній вартості на ринку освітніх послуг більше ніж удвічі вищій.

Значних обсягів й загального поширення на загальнодержавному рівні досягла протиправна діяльність адміністрацій закладів вищої освіти з видачі дипломів про здобуття вищої освіти іноземцями, які формально навчались

на заочній формі, але жодного разу в нашій державі не перебували, або протягом 5–6 років навчання знаходились в Україні кілька разів. У подібних випадках сценарій реалізації незаконного наміру з особистого збагачення розвивається у двох можливих напрямках: здійснюється так звана повна підробка документів про освіту або іноземець формально повністю протягом періоду навчання проводиться по журналах, відомостях та базах даних без реєстрації в регіональних органах ДМС України.

Слід наголосити, що вказана деструктивна діяльність притаманна як представникам приватних, так і державних закладів вищої освіти, у тому числі тих, які мають статус національних.

Слідчими Національної поліції України в рамках розпочатих кримінальних проваджень, у взаємодії з оперативними підрозділами Служби безпеки України проводяться заходи з документування відповідної протиправної діяльності в різних регіонах країни. Так, слідчими ГУ НП України в Черкаській області за матеріалами УСБУ в Черкаській області розпочато провадження за фактом можливої незаконної видачі представниками Східноєвропейського університету економіки і менеджменту 80 дипломів про вищу освіту іноземцям.

Як результат відповідної діяльності низка країн частково або повністю відмовились від українських дипломів про отримання вищої юридичної, економічної, медичної освіти. Зазначене спричинило масовий відтік іноземних студентів усіх категорій освітніх установ, зокрема таких провідних державних, як Харківський національний медичний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, приватних, як Міжрегіональна академія управління персоналом, Європейський університет. Так, число студентів із Азербайджану в 2018–2019 навчальному році впало на 17% у порівнянні із попереднім звітним періодом (відповідно 6228 і 7522 здобувачів освіти). Відповідно це спри-

чинило втрату можливості додаткових фінансових надходжень як в бюджет ЗВО, так і держави загалом.

У разі збереження відповідної динаміки, з урахуванням масового відтоку українських студентів насамперед у країни Західної й Східної Європи, найближчим часом виникне нагальне питання виживання української системи вищої освіти загалом.

Особливої актуальності протягом останніх років набула проблема суттєвого погіршення криміногенної ситуації в міжнародному студентському обміні. Вказане насамперед пов'язано зі збільшенням корупційних проявів з боку представників правоохоронних, контролюючих органів, адміністрацій ЗВО та використання з метою отримання незаконних доходів контактерів з негативною діловою репутацією.

Так, у другій половині 2018 року – початку 2019 року широкого резонансу набула скандальна ситуація, яка склалась у Донецькому національному медичному університеті (ДНМУ) й пов'язана з неналежним виконанням своїх обов'язків вказаними категоріями посадових осіб. Водночас з'ясовано, що в окремих своїх структурних підрозділах ЗВО фактично взагалі не надавав освітні послуги іноземним студентам, повністю відсутні відповідні технологічні вимоги матеріально-технічного, інформаційного забезпечення й кваліфікований викладацький склад тощо. Близько ста іноземців, які прибули для отримання освіти, було введено в оману й зареєстровано в органах ДМС України за підробленими наказами про зарахування тощо. Державному бюджету України було завдано збитків на загальну суму понад 50 мільйонів грн через ненадходження на рахунки ДНМУ коштів за навчання понад 850 іноземних студентів з Єгипту, Індії та Марокко. Після їх відрухування із ЗВО розгорнулась широкомасштабна інформаційна кампанія з дискредитації нашої держави, у тому числі національної освітньої галузі, за участі українських й інозем-

них інформаційних ресурсів, іноземних представництв. На адресу МЗС України було надіслано кілька нот протесту дипломатичних представництв. Однією з тем розмови між Президентами України та Єгипту 25 вересня 2020 року, під час участі 74-ї Генеральній Асамблеї ООН, стала саме проблема навчання єгипетських студентів в українських ЗВО.

Слід відмітити, що від відповідної діяльності насамперед виграла Російська Федерація. Так, лише з Єгипту у ЗВО РФ та анексованої АР Крим вступило до 1000 осіб, які попередньо виношували наміри отримати медичну освіту в українських вишах.

Серед іншого за результатами вказаного інциденту на сьогодні повністю або частково відмовились від визнання дипломів про отримання вищої освіти в українських ЗВО Азербайджан, Туркменістан, Індія, Єгипет, Марокко, Йорданія, Іран, Саудівська Аравія, Ємен, Оман. Розміри недоотриманих економікою України коштів через негативний інформаційний резонанс лише за попередніми оцінками сягає понад 3 мільярдів грн щороку.

Водночас, незважаючи на тотальні проблеми з якістю надання освітніх послуг навчальними закладами, особливо непрофільними державними та значним числом приватних ЗВО, зокрема щодо навчання за медичними спеціальностями, протягом 2018–2019 років зазначеній категорії ЗВО системно й суттєво розширювалось провадження ліцензійної діяльності за медичними спеціальностями, яка користується найбільшим попитом у іноземців.

Як результат особи, які займались відповідною деструктивною діяльністю з використанням міжнародного студентського обміну, реалізують власні протиправні наміри в інших ЗВО, здійснюючи фактичний продаж запрошень на навчання чи шахрайським шляхом заволодіваючи грошовими коштами іноземців. Як свідчить аналіз результатів якості надання українськими ЗВО освітніх послуг іноземним громадянам, за останнє десяти-

ліття головною проблемою залишається намагання представників освітніх установ, контролюючих і правоохоронних органів за участі фірм-посередників отримати фінансові кошти шляхом протиправного використання міжнародного студентського обміну (продаж запрошень, незаконне отримання коштів за організацію візової підтримки, тимчасова легалізація іноземців в нашій державі, підробка документів про освіту, організація каналів нелегальної міграції, контрабанда наркотичних речовин тощо).

Отже ситуація, що складається у сфері міжнародного студентського обміну, характеризується криміналізацією, стрімким поширенням та активною трансформацією схем злочинної діяльності, що, серед іншого, становить загрозу національній безпеці України. Це вимагає відповідного реагування з боку державних органів, що насамперед має виявитися в успішній протидії злочинності у сфері міжнародного студентського обміну. Така протидія буде ефективною у тому разі, коли здійснюватиметься на основі науково обґрунтованих підходів та відповідних теоретичних підвалин, до яких належить розуміння поняття протидії злочинності.

У 2012 році О.М. Бандурка та О.М. Литвинов визначили протидію злочинності як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який становить різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня¹.

Повністю можна погодитися з позицією науковців щодо віднесення проти-

¹ О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. Стратегія і тактика протидії злочинності. Монографія. Харків. НікаНова, 2012. 45.

дії до категорії діяльності відповідних суб'єктів: державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян. Але критичний аналіз наведеного визначення дозволяє стверджувати, що елементами, з яких складається протидія злочинності як діяльність, автори вважають «заходи, спрямовані на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність» з відповідною метою. Проте якщо заходи спрямовані на відшукування інструментів для виконання конкретних завдань, то вони не можуть одночасно слугувати й цими інструментами. Отже маємо порушення логіки: протидія злочинності здійснюється заходами з відшукування інструментів протидії злочинності.

Поділяючи думку М. А. Погорецького про те, що до змісту юридичної діяльності, її окремих різновидів та будь-якої людської діяльності загалом потрібно зараховувати її суб'єктів, мету, завдання та конкретні дії (заходи)¹, зазначимо, що у наведеному вище визначенні протидії злочинності окреслено її суб'єктів, мету та дії з її реалізації (заходи). При цьому не визначено конкретних завдань.

Ці завдання О. М. Бандурка та О. М. Литвинов наводять окремо: 1) виявлення причин вчинення злочинів і умов, що їм сприяють; 2) усунення встановлених причин і умов або їх нейтралізації (блокування); 3) виявлення осіб з протиправною поведінкою, що має тенденцію до переростання у вчинення злочинів; 4) коригуючий вплив на цих осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів шляхом застосування індивідуально-профілактичних заходів; 5) застосування заходів, направлених на зниження серед громадян ризику стати жертвами злочинних посягань; 6) обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності; 7) мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створен-

ня атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; 8) усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності; 9) підвищення ефективності діяльності з протидії злочинності².

Аналіз цього переліку дозволяє стверджувати, що до змісту протидії злочинам дослідники не відносять їх виявлення, розкриття та розслідування. Але загально визнаним є те, що протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яка розглядається як багатофункціональне і різноаспектне поняття, що охоплює собою практично усі сфери державної діяльності. Вона здійснюється на загальносоціальному та спеціальному рівнях. Загальносоціальна протидія злочинності є основою спеціальної протидії. Спеціальна протидія здійснюється шляхом правового реагування на вчинення злочину та спеціально-кримінологічного запобігання новим злочинам. Процес реагування на вчинений злочин утворює самостійну систему заходів, які застосовуються у певній послідовності – поетапно, утворюючи певні стадії. Такими стадіями слід уважати виявлення, припинення та розслідування злочинів.

Щодо заходів загальносоціальної протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну, то за необхідне вважаємо здійснення наступних кроків. По-перше, слід внести **докорінні** зміни в нормативні акти, які регулюють суспільні відносини у сфері надання освітніх послуг закладами вищої освіти. Зокрема, невідкладно розробити та впровадити якісні критерії оцінки роботи адміністрацій ЗВО із організації набору та надання освітніх послуг за результатами кожної вступної кампанії/навчального року. Одним із варіантів вирішення й оцінки роботи освітніх установ на ринку надання послуг може бути введення відсоткових показників (критеріїв) оцінки кількості виданих запрошень на нав-

¹ М. А. Погорецький. Функціональне призначення оперативного-розшукової діяльності у кримінальному процесі. Монографія. Харків : Арсіс, ЛТД. 2007. с. 153

² О. Бандурка, О. Литвинов Протидія злочинності та профілактика злочинів (монографія, Харків: Вид-во ХНУВС, 2011) 73

чання, зарахованих іноземних студентів, відрахованих за неуспішність, виданих дипломів тощо, комплексний аналіз яких дасть змогу МОН та іншим зацікавленим органам України об'єктивно оцінювати результати діяльності ЗВО.

Серед іншого, за результатами вказаного освітнім установам можуть бути надані певні преференції при організації набору, акредитації освітніх програм, ліцензуванні відповідної діяльності, фінансового характеру (бюджетні місця для іноземців, кошти для започаткування науково-освітніх центрів, проведення рекламних кампаній за кордоном тощо). Окремими фахівцями у сфері міжнародного студентського обміну пропонується для освітніх установ, які матимуть найкращі якісні показники, взагалі анулювати необхідність узгодження візової підтримки й надати безперешкодне право здійснювати прямий набір на навчання іноземних громадян.

За безпосередньої участі адміністрацій освітніх установ, Міністерства освіти і науки, Національної поліції, Державної міграційної служби, Служби безпеки України, інших уповноважених органів насамперед необхідно нівелювати умови, які сприяють поширенню протиправних проявів корупційного характеру, деструктивним чином впливають на розвиток системи міжнародної освіти та дискредитують нашу державу в світі.

Одним із шляхів вирішення наявних проблем може стати впровадження механізму тотального моніторингу/контролю за якістю освітньої діяльності ЗВО й посередницьких послуг фірм-контактерів, у тому числі відповідно до згаданих критеріїв оцінки. За результатами цього можуть ініціюватись відповідні управлінські рішення (анулювання ліцензій, відмова в акредитації освітніх програм, візовій підтримці ЗВО, створення умов для припинення роботи у вказаній сфері конкретних фірм та інші) чи навіть у разі наявності підстав вирішуватись питання притягнення до відповідальності винних осіб. Потребує додаткового врегулюван-

ня й діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють на ринку надання освітніх послуг іноземцям, з метою мотивування їх представників до більш якісної роботи, створення умов для мінімізації деструктивних проявів.

Такі заходи загальносоціальної протидії злочинності у сфері міжнародного студентського обміну мають сполучатися із заходами спеціальної протидії – виявлення, припинення та розслідування злочинів цієї категорії. Провідна роль у цьому належить правоохоронним органам, зокрема, їх оперативним підрозділам, які володіють спеціальними, у тому числі негласними методами аби викривати латентну та добре законспіровану злочинну діяльність.

Водночас, потрібно зауважити, що оперативні підрозділи мають змогу не лише реагувати на вже вчинені злочини та викривати латентні кримінальні правопорушення. Вони здатні і запобігати вчиненню кримінальних правопорушень у сфері міжнародного студентського обміну.

Проведені нами дослідження засвідчують, що заходами оперативних підрозділів щодо запобігання злочинам у сфері міжнародного студентського обміну можуть бути: а) періодична фізична присутність оперативних працівників на заходах (офіційні збори іноземних студентів; масові заходи за їх участю; наради керівного складу вишів, де вони навчаються; заходи за участю організаторів навчання громадян України за кордоном тощо) та відвідування ними місць (пункти перетину державного кордону; місця компактного проживання іноземних студентів, юридичні та фактичні адреси підприємств, що організують навчання українців за кордоном), де перебувають потенційні суб'єкти злочинів у сфері міжнародного студентського обміну; б) інформування посадових осіб Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, Національної поліції, вищих навчальних закладів про можливі наслідки зловживання владою або

службовим становищем щодо іноземних студентів та абітурієнтів; в) інформування іноземних студентів та абітурієнтів про наслідки порушення ними норм Кримінального кодексу України; г) інформування громадськості про схеми використання міжнародного студентського обміну для вчинення шахрайств, торгівлі людьми, перевезення та розповсюдження наркотичних засобів; ґ) доведення до усіх зазначених категорій інформації про обвинувальні вироки суду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених у сфері міжнародного студентського обміну.

Але все ж основною функцією оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну є їх виявлення, тобто діяльність з пошуку та фіксації інформації про: готування до злочину; замах на злочин; вчинення закінченого злочину в зазначеній сфері.

Заходами оперативних підрозділів з виявлення злочинів у сфері міжнародного студентського обміну є заходи оперативного (ініціативного) пошуку, тобто усі дії із збирання інформації, що передбачені ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», та не потребують дозволу суду. Крім того, виявлення оперативними підрозділами злочинів у сфері міжнародного студентського обміну може бути випадковим – у процесі проведення оперативно-розшукових заходів або виконання доручень слідчого, прокурора на проведення СРД та НСРД, спрямованих на виявлення або розслідування інших категорій кримінальних правопорушень.

Припинення злочинів у сфері міжнародного студентського обміну – діяльність з недопущення злочину у зазначеній сфері, який вже розпочався (у тому числі перешкоджання готуванню, замаху та доведенню злочину до кінця). Припинення злочину полягає у створенні фізичних умов, за яких злочин не може бути доведено до кінця, у тому числі затримання особи, що вчиняє злочин. При-

пинення оперативними підрозділами злочинів у сфері міжнародного студентського обміну може бути спланованим та екстремим, процесуальним та позапроцесуальним. Сплановане припинення має місце у разі здійснення контролю за вчиненням злочину. Екстремне – коли в процесі ОРД або виконання доручень слідчого, прокурора виявлено ознаки не доведеного до кінця тяжкого або особливо тяжкого злочину. Процесуальне здійснюється із затриманням особи в порядку ст. 208 КПК України або в межах розпочатого досудового розслідування. Позапроцесуальне – коли обставини не дозволяють затримати особу, але дозволяють не допустити доведення злочинного замислу до кінця (попередити потенційного потерпілого, знищити (або знешкодити) знаряддя злочину або його предмет тощо).

Розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну – це процес пізнання стороною обвинувачення об'єктивної істини під час досудового кримінального провадження щодо конкретного кримінально караного діяння, вчиненого у зазначеній сфері, який втілюється у системі встановлених законом процесуальних дій, що застосовуються з метою виконання завдань, передбачених у ст. 2 КПК України. Оперативні підрозділи беруть участь у розслідуванні злочинів у сфері міжнародного студентського обміну через виконання доручень слідчого, прокурора.

Підвищення ефективності діяльності з протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну вимагає законодавчого врегулювання статусу оперативних підрозділів та розширення їх повноважень.

Висновки. Ситуація, що складається у сфері міжнародного студентського обміну, характеризується криміналізацією, стрімким розповсюдженням та активною трансформацією різних схем злочинної діяльності, що становить загрозу національній безпеці України. Вказане, насамперед, пов'язано зі збільшенням

корупційних проявів з боку представників правоохоронних, контролюючих органів, адміністрацій ЗВО та використання з метою отримання незаконних доходів контакторів з негативною діловою репутацією.

Однією з ключових проблем організації набору на навчання іноземних громадян є неконтрольована реалізація запрошень для потенційних кандидатів на навчання. Значних обсягів й загального поширення на загальнодержавному рівні досягла протиправна діяльність адміністрацій закладів вищої освіти з видачі дипломів про здобуття вищої освіти іноземцями, які формально навчались на заочній формі, але жодного разу в нашій державі не перебували або протягом 5–6 років навчання знаходились в Україні кілька разів. У подібних випадках сценарій реалізації незаконного наміру з особистого збагачення розвивається у двох можливих напрямках: здійснюється так звана повна підробка документів про освіту або іноземець формально повністю протягом періоду навчання проводиться по журналах, відомостях та базах даних без реєстрації в регіональних органах ДМС України. Вказана деструктивна діяльність притаманна як представникам приватних, так і державних закладів вищої освіти, у тому числі тих, які мають статус національних.

Усе це вимагає відповідного реагування з боку державних органів, що на-

самперед має виявитися в успішній протидії злочинності у сфері міжнародного студентського обміну. За безпосередньої участі адміністрацій освітніх установ, Міністерства освіти і науки, Національної поліції, Державної міграційної служби, Служби безпеки України, інших уповноважених органів насамперед необхідно нівелювати умови, які сприяють поширенню протиправних проявів корупційного характеру, деструктивним чином впливають на розвиток системи міжнародної освіти та дискредитують нашу державу в світі.

Важливу роль у протидії злочинності у сфері міжнародного студентського обміну мають відіграти оперативні підрозділи, тобто підрозділи правоохоронних органів, компетенцію яких відповідно до закону становить проведення оперативно-розшукової діяльності та виконання доручень слідчого, прокурора на проведення процесуальних дій у судовому розслідуванні.

Діяльність оперативних підрозділів з протидії злочинам у сфері МСО є сукупністю заходів, що проводяться їх силами та засобами з метою запобігання цим злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування. Протидія злочинам у сфері міжнародного студентського обміну є одним з напрямів діяльності оперативних підрозділів, що фактично сформований, але юридично не закріплений.

REFERENCES

AUTHORED BOOKS

1. Banudrka, O.M. Lytvynov O.M. (2012) *Stratehiia i taktyka protydyi zlochynnosti: monohrafiia*. Kharkiv: Nika Nova. 318 s. [in Ukrainian].
2. Pohoretskyi, M.A. *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional appointment of Operative and Searching Activity in the Criminal Process] (Arsis, LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].

ARTICLES

3. Gribov M, *Orhanizatsiia diialnosti operatyvnykh pidrozdiliv: pytannia yurydychnoho unormuvannia* [The organization of the operational units activity: the question of the legal normalization] (2016) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 26–31 [in Ukrainian].
4. Kolesnyk V, *'Nehlasni slidchi dii dlia slidchoho – «zolote dno», yake advokat zdaten peretvoryty v peklo* [Investigatory Investigations – The «Gold Bottom» That A Lawyer Can Turn into Hell] (2014) *Zakon i biznes data zvernennia* 21.12.2018 [in Ukrainian].

5. Lukianchykov Ye D, Lukianchykov B Ye, 'Stanovlennia instytutu nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Formation of the Institute of Involuntary Investigative (Investigative) Actions] (2015) 60 *Кримналістика у судебній експертизі* 147–160 [in Ukrainian].
6. Podobnyi O O, 'Znachennia operatyvnoho poshuku v operatyvno-rozshukovii diialnosti ta v dosudovomu rozsliduvanni' [The Importance of Operative Search in Operative-Investigative Activity and in Pre-trial Investigation] (2015) 3 *Південноукраїнський правничий часопис* 172–174 [in Ukrainian].
7. Pohoretskyi M A, 'Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezultativ u dokazuvanni' [Involuntary Investigative (Investigating) Actions: Issues of Proceeding and Using Results in Evidence] (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277 [in Ukrainian].
8. Pohoretskyi M A, Starenkyi S O, 'Chy ye zhyttia bez DBR?' [Is there life without DBR?] (2018) 21 (1371) *Закон і бізнес data zvernennia* 03.12.2018 [in Ukrainian].
9. Serhieieva D B, 'Vykorystannia rezultativ nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii u dokazuvanni: shchodo udoskonalennia norm chynnoho KPK Ukrainy' [Using the results of secret investigation (search) actions in proving: on the improvement of the norms of the current CPC of Ukraine] (2016) 1 *Південноукраїнський правничий часопис* 105–107 [in Ukrainian].
10. Starenkyi O S, 'Problemni aspekty zakonodavchoi rehlamentatsii provadzhennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Problematic aspects of the legislative regulation of the conduct of secret investigative (search) actions] (2013) 4 *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 449–455 [in Ukrainian].
11. Starenkyi O C, Tsutskiridze M C, 'Vykorystannia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii yak zasobiv dokazuvannia v kryminalnomu provadzhenni na dosudovomu rozsliduvanni' [Use of Involuntary Investigative (Investigative) Actions as Means of Evidence in a Criminal Proceedings at a Pre-trial Investigation] (2015) *Pravo Ukrainy* 152–161 [in Ukrainian].
12. Stashchak M V, Mazur L A, 'Problemni aspekty zastosuvannia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii operatyvnymi pidrozdilamy OVS Ukrainy' [Problematic Aspects of Involuntary Investigation (Investigation) Operations by Operational Units of the Internal Revenue Service of Ukraine] (2012) 6 (84) *Customs Business* (2012) 6 (84) *Митна справа* 85–89 [in Ukrainian].
13. Tatarov O Yu, 'Okremi problemy pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Problematic Aspects of Involuntary Investigation (Investigation) Operations by Operational Units of the Internal Revenue Service of Ukraine] (2012) 6 (84) *Customs Business* (2016) 3 *Вісник кримінального судочинства* 69–77 [in Ukrainian].
14. Tishchenko V V, 'Rozkryttia zlochyniv yak piznavalna diialnist i osnovne zavdannia rozsliduvannia' [Private Problems in Involuntary Investigative (Investigative) Actions] (2013) 13 *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* 252–259 [in Ukrainian].
15. Cherniavskiy S S, Udalova L D, 'Gruntovne doslidzhennia teorii ta praktyky funktsii obvynuvachennia u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy' [A thorough investigation of the theory and practice of the prosecution function in the criminal proceedings of Ukraine] (2016) 4 *Вісник кримінального судочинства* 199–202 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

16. Albul S V, 'Novyi Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: ruiniuvannia nastupalnosti v operatyvno-rozshukovii diialnosti' [The New Criminal Procedural Code of Ukraine: Destruction of Offensive Activities in Operative Investigation] *Rol ta mistse OVS u rozbudovi demokratychnoi pravovoi derzhavy: V Mizhnarodna naukovu-praktychna konferentsiia (Odesa, ODUVS2013)* 334–336 [in Ukrainian].
17. Vasylynychuk V I, 'Vzaiemodiia operatyvnykh ta slidchykh pidrozdiliv pid chas provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii' [Interaction of operational and investigative units during the conduct.

Cherniak A.,

Doctor of Laws Science,

Assistant to the Head of the National Agency
for Quality Assurance in Higher Education**ORCID ID:** 0000-0002-4958-783X**DOI:** <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.1/112-125>

Anotation. Currently International student exchange programs (ISEP) are used by domestic, foreign and transnational criminal groups to cover up their criminal activities. For the purpose of prevention and suppression of these negative manifestations, there is an urgent need to increase the effectiveness of counteraction against unlawful acts in ISEP of our state. This should be used as a general social and special means of combating crime. The decisive point in the use of special means of combating crime is the role of operational units of law enforcement agencies. Surely, crimes in the sphere of ISEP are most often latent in nature. For the effective detection and proper investigation of such crimes, the integrated use of covert investigation procedures, means and methods are necessary, that only operational units of law enforcement agencies are currently having. The foregoing necessitates a scientific study of the issues of crimes counteraction in the sphere of ISEP by operational units of law enforcements.

The purpose of this article is to disclose the criminal risks and schemes of criminal activity that exist within the international student exchange programs and to determine the measures of operational units to counter crimes committed in this sphere.

The main results of the study are that the situation in the sphere of international student exchange programs is characterized by criminalization, the rapid spread and active transformation of various schemes of criminal activity, which, among other things, poses a threat to the national security of Ukraine. This is primarily due to the increase in corruption by representatives of law enforcement, regulatory authorities, and administrations of higher educational institutions and the use of contactors with a negative business reputation to obtain illegal income.

All this requires an appropriate response from state authorities, which, first of all, should be manifested in the successful fight against crime in the sphere of ISEP. With the direct participation of the administrations of educational institutions, the Ministry of Education and Science, the National Police, the State Migration Service, the Security Service of Ukraine, as well as other authorized bodies, first of all, it is necessary to level conditions that contribute to the spread of illegal manifestations of a corrupt nature, destructively affect the development of the international education system and discredit our state in the world.

An important role in combating crime in the sphere of ISEP should be played by operational units, that is, units of law enforcement agencies, the competence of which, according to the law, is to conduct operational and investigative actions and fulfill orders of the investigator, prosecutor for carrying out procedural actions in pre-trial investigation.

The activities of operational units to combat crimes in the sphere of ISEP are a set of measures carried out by their forces and means to prevent these crimes, their detection, suppression and investigation. Combating crimes in the sphere of international student exchange is one of the activities of the operational units, which is actually formed but not legally fixed.

Key words: operational units; crime prevention; international student exchange program; crime counteraction; crime detection; crime investigation.

Стаття надійшла до редакції журналу 05.04.2020